

PRINC HARRY

Rezerva

Prevod: Jure Šešet

Za Meg in Archieja in Lili ... in, seveda, za mamo

Preteklost nikoli ni mrtva.
In tudi pretekla ne.¹

– WILLIAM FAULKNER

1 | Navedek je iz knjige *Rekviem za vlačugo*, prevedel Janko Moder (vse opombe v besedilu so prevajalčeve).

DOGOVORILI SMO SE, da se dobimo nekaj ur po pogrebu. V Frogmorskih vrtovih, ob stari gotski razvalini. Tja sem prišel prvi.

Ozrl sem se naokrog, a nisem videl nikogar.

Pogledal sem na telefon. Nobenih sporočil, ne besedilnih ne glasovnih.

Gotovo samo zamujata, sem pomislil med naslanjanjem na kamnit zid.

Pospravil sem telefon in si rekel: Ostani miren.

Vreme je bilo tipično aprilsko. Ne ravno zimsko, ne pa še spomladansko. Drevesa so bila gola, ampak zrak je bil blag. Nebo je bilo sivo, vendar so na dan kukali tulipani. Svetloba je bila bleda, toda jezero indigo barve, ki se je vilo po vrtovih, je žarelo.

Kako lepo je vse skupaj, sem pomislil. Pa tudi žalostno.

Nekoč je veljalo, da bo to moj stalni dom. Namesto tega pa se je izkazalo, da je bil kraj zgolj še ena kratka postaja.

Ko sva z ženo pobegnila od tod, ker sva se bala za svoje duševno zdravje in svojo varnost, nisem vedel, ali se bom sploh še kdaj vrnil. To je bilo januarja 2020. Zdaj, petnajst mesecev pozneje, sem tukaj, nekaj dni po tistem, ko sem se zbudil po dvaintridesetih zgrešenih klicih in nato kratkem pogovoru z babi, med katerim mi je divjalo srce: *Harry ... dedija ni več.*

Veter se je okrepil, se ohladil. Stisnil sem glavo med ramena, se drgnil po rokah, obžaloval tankost bele srajce. Želel sem si, da se po pogrebu ne bi preoblekel. Želel sem si, da bi se spomnil vzeti plašč. S hrbtom sem se obrnil proti vetru in za sabo zagledal gotsko razvalino, ki v resnici ni bila nič

bolj gotska od londonskega panoramskega kolesa Millenium Wheel. Bister arhitekt in spretno zastavljena fasada. Tako kot velja za marsikaj tukaj, sem pomislil.

Od kamnitega zidu sem se prestavil k leseni klopci. Ko sem sedel nanjo, sem znova preveril telefon ter pogledal levo in desno po vrtni poti.

Kje sta?

Še en piš vetra. Zanimivo, da me je spominjal na dedija. Mogoče na njegov hladni nastop. Ali na njegov ledeni smisel za humor. Spomnim se nekega lovskega konca tedna pred leti. Neki kolega, ki je zgolj hotel načeti pogovor, je vprašal dedija, kaj si misli o moji novi bradi, ki je porajala zaskrbljenost med družinskimi člani in sprožala polemike med novinarji. *Ali naj kraljica prisili princa Harryja, da se obrije?* Dedi je pogledal mojega kolega in moj spodnji del obraza, nato pa se mu je obraz razpotegnil v prebrisan nasmeh. *TO ŽE NI nobena brada!*

Vsi so se zasmejali. Pustiti brado ali je ne pustiti, to je bilo vprašanje, ampak čisto dediju podobno, da je zahteval več brade. *Naj si pusti bujne kocine kakšnega Vikinga, orkala pipa!*

Pomislil sem na dedijeva trdna prepričanja, na njegove številne ljubezni – na vožnjo kočij, peko na žaru, lov, hrano, pivo. Na to, kako je sprejemal *življenje*. To mu je bilo skupno z mojo mamo. Mogoče je bil zato tako navdušen nad njo. Precej preden je bila princesa Diana, ko je bila zgolj Diana Spencer, vzgojiteljica v vrtcu, skrivno dekle princa Charlesa, je bil dedek njen najglasnejši zagovornik. Nekateri so govorili, da je dejansko posredoval pri poroki mojih staršev. Če to drži, bi lahko rekli, da je bil dedi glavni vzrok mojega sveta. Brez njega me ne bi bilo.

Niti ne bi bilo mojega starejšega brata.

Po drugi strani pa bi morda najina mama *bila*. Če se ne bi poročila z atijem ...

Spomnim se najinega nedavnega pogovora na samem z dedijem nedolgo po tistem, ko je dopolnil sedemindevetde-

set let. Razmišljal je o koncu. Ni bil več zmožen posvečati se svojim ljubeznim. Kljub temu je najbolj pogršel delo. Brez dela, je dejal, se vse sesuje. Ni se zdel žalosten, samo pripravljen. *Moraš vedeti, kdaj je čas za odhod, Harry.*

Zdaj sem se zazrl v daljavo proti miniaturnemu obzorju, ki so ga tvorile grobnice in spomeniki vzdolž posestva Frogmore. Pokopališče kraljevske družine. Zadnje počivališče za številne izmed nas, skupaj s kraljico Viktorijo. Pa tudi za zloglasno Wallis Simpson. Ter za njenega dvojno zloglasnega moža Edvarda, nekdanjega kralja in mojega praprastrica. Ko se je Edvard odrekel prestolu za Wallis, ko sta pobegnila iz Britanije, sta se oba vznemirjala glede svoje končne vrnitve – oba sta bila obsedena z željo, da bi bila pokopana prav tukaj. Kraljica, moja babica, je njuni prošnji ugodila. Ampak položila ju je stran od vseh drugih, pod povešeno platano. Mogoče je šlo za še zadnje žuganje. Morda za še zadnji izgon. Spraševal sem se, kako se Wallis in Edvard počutita zdaj glede vsega svojega vznemirjanja. Je bilo na koncu kaj od tega sploh pomembno? Spraševal sem se, ali se sploh kaj sprašujeta. Ali lebdita v kakšni nesnovni kraljevini in še vedno premlevata svoje odločitve ali pa ju ni nikjer in ne razmišljata o ničemer? Ali po vsem tem sploh obstaja nič? Ima zavest, tako kot čas, svoj konec? Morda pa, sem pomislil, morebiti pa sta zdaj tukaj, ob lažni gotski razvalini, ali pa sta ob meni in prisluškušeta mojim mislim. In če sta ... *ali je mogoče tukaj tudi moja mama?*

Ob misli nanjo sta me kot vedno preplavila upanje in energija.

In zbodla me je žalost.

Vsak dan sem pogršel mamó, ampak tistega dne, tik pred mučnim srečanjem na posestvu Frogmore, sem se zalotil, da hrepenim po njej, ne da bi mogel reči, zakaj. Tako kot marsikaj v zvezi z njo je bilo to težko ubesediti.

Čeprav je bila moja mama princesa, imenovana po boginji, sta se oba izraza od nekdaj zdela nezadovoljiva, neprimerna.

Ljudje so jo redno primerjali z ikonami in svetniki, od Nelsona Mandele in matere Terezije do Ivane Orleanske, ampak vsaka takšna primerjava, čeprav plemenita in ljubeča, se je obenem zdela popolnoma zgrešena. Kot najbolj prepoznavna ženska na planetu, kot ena izmed najbolj priljubljenih je bila moja mama, roko na srce, preprosto neopisljiva. Ampak vseeno ... kako je lahko nekdo, ki je tako presegal vsakdanji jezik, ostajal tako pristen, tako otipljivo prisoten, tako izjemno živ v mojih mislih? Le kako sem jo lahko videl tako jasno, kot sem videl laboda, ki je drsel proti meni po gladini tistega jezera indigo barve? Le kako sem lahko slišal njen smeh enako glasno kot ptice pevke na vejah golih dreves – še vedno? Marsičesa se nisem spomnil, saj sem bil zelo majhen, ko je umrla, ampak pravi čudež je bilo vse, česar sem se. Njen presunljivi nasme, njene ranljive oči, njena otroška ljubezen do filmov in glasbe in oblek in sladkarij – in do naju. Oh, kako zelo je imela rada naju z bratom. *Obsedeno*, kot je nekoč priznala v nekem intervjuju.

Hja, mami ... velja tudi obratno.

Mogoče je bila vseprisotna iz istega razloga, kot je bila neopisljiva: ker je bila svetloba, čista in žareča svetloba – in kako lahko sploh opišeš svetlobo? To je delalo preglavice celo Einsteinu. Pred kratkim so astronomi preusmerili največje teleskope proti nekemu drobnemu kotičku vesolja in uspelo jim je opaziti osupljivo nebesno telo, ki so ga poimenovali Earendel, kar je staroangleško ime za zvezdo jutranjico. Miliarde kilometrov oddaljena in verjetno že zdavnaj ugasla Earendel je bliže velikemu puku – trenutku stvarjenja – od naše Rimske ceste, ampak nekako je še vedno vidna očem smrtnikov, saj je preprosto noro svetla in bleščeča.

Takšna je bila moja mama.

Zato sem jo lahko ves čas videl, jo čutil, še posebno pa tistega aprilskega popoldneva na posestvu Frogmore.

Zato – in ker sem nosil njeno zastavo. V vrtove sem prišel zato, ker sem iskal mir. Želel sem si ga bolj kot kar koli drugega. Želel sem si ga zaradi svoje družine in zaradi sebe – ampak tudi zaradi nje.

Ljudje pozabljajo, kako zelo si je moja mama prizadevala za mir. Velikokrat je obkrožila svet, lazila po minskih poljih, pestovala bolnike z aidsom, tolačila vojne sirote, se vedno trudila prinesti mir nekomu nekje, in vedel sem, kako obupno bi si želela – ne, si je želela – miru med svojimi fanti, med nama dvema in atijem. In v celotni družini.

Windsorji smo bili že več mesecev v vojni. V naših vrstah so spori v presledkih trajali že stoletja, ampak tokrat je bilo drugače. To je bil pravi pravcati javni razkol in grozilo je, da bo postal nepopravljiv. Čeprav sem pripotoval domov prav in samo zaradi dedkovega pogreba, sem zato tam prosil za to skrivno srečanje s svojim starejšim bratom Willyjem in očetom, da bi se pogovorili, kako in kaj.

Da bi našli rešitev.

Zdaj pa sem še enkrat pogledal svoj telefon, se še enkrat ozrl gor in dol po vrtni poti ter pomislil: mogoče sta si premislila. Mogoče ju ne bo.

Delček sekunde sem razmišljal, da bi odnehal, da bi se sam odpravil na sprehod po vrtovih ali se odpravil nazaj v hišo, kjer so vsi sorodniki pili in si pripovedovali zgodbe o dedku.

Potem sem ju končno zagledal. Z ramo ob rami sta korakala proti meni; videti sta bila mrka, skoraj nevarna. Predvsem pa sta bila videti dobro usklajena. Stisnilo me je v želodcu. Po navadi sta se pričkala o tem ali onem, zdaj pa je bilo videti, kot da prihajata v ubranem koraku – v navezi.

Prešinilo me je: čakaj malo, ali se bomo dobili zato, da odidemo na sprehod ... ali na dvoboj?

Vstal sem z lesene klopi, naredil oprezen korak proti nji, se slabotno nasmehnil. Nasmeha mi nista vrnila. Zdaj mi

je srce zares začelo tolči v prsih. Globoko dihaj, sem si dopovedoval.

Poleg strahu sem čutil nekakšno močno zavedanje svoje okolice in izjemno veliko ranljivost, ki sem ju izkusil tudi v drugih ključnih trenutkih življenja.

Ko sem hodil za materino krsto.

Ko sem prvič odhajal v boj.

Ko sem imel govor sredi napada panike.

Spet sem imel občutek, da se lotevam podviga, ne da bi vedel, ali sem mu kos, ob tem pa sem se popolnoma zavedal, da se ne morem obrniti nazaj. Da je za volanom usoda.

V redu, mami, sem pomislil, ko sem pospešil korak, pa pojdimo. Drži pesti.

Srečali smo se sredi poti. *Willy? Ati? Zdravo.*

Harold.

Boleče mlačno.

Obrnili smo se, se postavili v vrsto in se odpravili po prodnati poti čez kamnit mostiček, porasel z mahom.

Le kako bi lahko ob tem, kako smo preprosto zapadli v sočasno skladje, kako smo brez besed začeli enako umirjeno korakati s sklonjenimi glavami, in še ob bližini tistih grobov – kako bi bilo mogoče, da se ne bi vsak spomnil na mamičin pogreb? Dopovedoval sem si, naj ne razmišljam o tem, naj raje mislim na prijetno škrtanje pod našimi nogami in na to, kako so naše besede odletavale kot oblački dima z vetrom.

Ker smo Britanci, ker smo Windsorji, smo začeli ravnodušno klepetati o vremenu. Izmenjevali smo si izkušnje z dedijevega pogreba. Sam ga je načrtoval vse do najmanjše podrobnosti, smo se opominjali z otožnimi nasmeški.

Kramljanje. O najneznatnejših stvareh. Dotaknili smo se vseh drugotnih tem in vztrajno sem čakal, kdaj bomo prišli do glavne, spraševal sem se, zakaj traja tako dolgo, pa tudi kako, za božjo voljo, se lahko oče in brat zdita tako mirna.

Ozrl sem se naokrog. Prišli smo že kar daleč in bili smo točno na sredini pokopališča kraljevske družine, bolj do gležnjev v truplih od princa Hamleta. Če dobro pomislim ... ali nisem nekoč tudi sam prosil, da bi me pokopali tukaj? Nekaj ur, preden sem odšel v vojno, je moj osebni tajnik rekel, da moram izbrati kraj, kjer naj bodo pokopani moji posmrtni ostanki. *Če bi se zgodilo najhujše, vaša kraljevska visokost ... vojna je negotova ...*

Bilo je več možnosti. Kapela svetega Jurija? Kraljevska grobnica v gradu Windsor, kamor so pravkar polagali k počitku dedija?

Ne, izbral sem ta kraj, ker so bili vrtovi lepi in ker se je kraj zdel spokojen.

Z nogami smo bili že skoraj na obrazu Wallis Simpson, ko je ati začel predavati o tej ali oni osebnosti, o tem ali onem sorodniku iz kraljevske družine, ki so bili nekoč vsi ugledni vojvode in vojvodinje, lordi in lejdi in ki so trenutno domovali pod rušo. Vse življenje je preučeval zgodovino in povedal nama je lahko veliko podatkov, tako da je del mene mislil, da bomo tam več ur in da bo na koncu sledil preizkus znanja. Na srečo je nehal in nadaljevali smo pot po travi ob robu jezera ter prišli do prelepe gredice narcis.

Tam smo končno prešli k stvari.

Skušal sem pojasniti svojo plat. Ni mi šlo najbolje. Za začetek sem bil še vedno živčen, trudil sem se obvladovati svoja čustva, obenem pa sem si prizadeval, da bi bil jedrnat in natančen. Poleg tega sem prisegel, da ne bom dovolil, da bi se srečanje sprevrglo v še en prepir. Kmalu pa sem ugotovil, da to ni odvisno od mene. Ati in Willy sta želela odigrati svoji vlogi in prišla sta pripravljena na boj. Vsakič, ko sem se lotil nove razlage, se podal v novo smer razmišljanja, me je vsaj eden od njiju prekinil. Še zlasti Willy ni hotel slišati ničesar. Potem ko mi je večkrat vzel besedo, sva začela udrihati drug po drugem in govoriti podobne stvari, kot sva jih govorila že

več mesecev – let. Tako sva se razvnela, da je ati dvignil roke.
Dovolj!

Postavil se je med naju in nama pogledal v zardela obraza: *Prosim, fanta – ne zagrenita mi zadnjih let.*

Njegov glas se je zdel hreščeč, krhek. Zdel se je, odkrito povedano, star.

Pomislil sem na dedija.

Naenkrat se je nekaj premaknilo v meni. Pogledal sem Willyja, si ga dobro ogledal, morda prvič, odkar sva bila majhna. Nič mi ni ušlo: ne njegov znani namrščeni obraz, ki si ga je nadel vsakič, kadar je imel opravka z mano, ne njegova skrb vzbujajoča plešavost, ki je bila hujša od moje, ne njegova slavna podobnost mami, ki je bledela s časom. Z leti. V nekatereh pogledih je bil moje ogledalo, v drugih moje nasprotje. Moj dragi brat, moj glavni nasprotnik, kako se je to zgodilo?

Bil sem strašansko utrujen. Hotel sem oditi domov in za-vedel sem se, kako zapleten pojem je postal dom. Ali pa je bil že ves čas takšen. Pomignil sem proti vrtovom, proti mestu onkraj njih, proti narodu, in dejal: *Willy, to bi moral biti najin dom. Tukaj naj bi živela do konca svojih dni.*

Odšel si, Harold.

Ja – saj veš, zakaj.

Ne vem.

Ne ... veš?

Res ne vem.

Nagnil sem se nazaj. Nisem mogel verjeti svojim ušesom. To, da se ne strinjava o tem, kdo je kriv ali kako bi lahko bilo drugače, je bilo eno, da pa se sklicuje na popolno nepoznavanje razlogov, zaradi katerih sem zbežal iz dežele, v kateri sem se rodil – iz dežele, za katero sem se boril in za katero sem bil pripravljen umreti –, iz svoje domovine? Beseda je obarvana s podtoni. Da zatrjuje, da ne ve, zakaj sva z ženo naredila ta skrajni korak, vzela otroka in preprosto oddirjala kot veter ter pustila za sabo vse – hišo, prijatelje, pohištvo? Resno?

Pogledal sem drevesa nad sabo: *Ne veš!*

Harold ... res ne vem.

Obrnil sem se k atiju. Gledal me je z izrazom na obrazu, ki je sporočal: *Tudi jaz ne vem.*

Uf, sem pomislil. Mogoče res ne vesta.

Neverjetno. Ampak mogoče to drži.

In če ne vesta, zakaj sem odšel, me mogoče preprosto ne poznata. Niti malo.

In mogoče me sploh nikoli nista poznala.

In, če sem čisto pošten, mogoče se nisem poznal niti sam.

Ob misli mi je postalo hladneje in počutil sem se strašno samega.

Me je pa misel tudi podžgala. Pomislil sem: *Moram jima povedati.*

Kako naj jima dopovem?

Ne morem. Predolgo bi trajalo.

Poleg tega očitno nista pri volji za poslušanje.

Vsaj ne zdaj. Ne danes.

In tako:

Ati? Willy?

Svet?

Izvolite.

1. del Iz globoke noči, ki me ovija

| 1. |

OD NEKDAJ SO KROŽILE ZGODBE.

Ljudje so tu in tam šepetali o tistih, ki se jim v Balmoralu ni dobro godilo. O kraljici pred davnimi leti, na primer. Blazna od žalosti se je zaklenila v graščino Balmoral in se zaobljubila, da ne bo nikoli prišla ven. In o nekdanjem zelo spodobnem ministrskem predsedniku: kraj je oklical za »ču-daškega« in »skrajno nenavadnega«.

Kljub temu mislim, da sem te zgodbe slišal šele precej pozneje. Ali pa sem jih morda slišal in mi niso ostale v spominu. Zame je bil Balmoral od nekdanj preprosto raj. Križanec med Disneyjevim zabaviščnim parkom in kakšnim svetim druidskim gajem. Vedno sem bil preveč zaposlen z lovljenjem rib, lovom, tekanjem gor in dol po »hribu«, da bi opazil kakršno koli odstopanje v feng šuju stare graščine.

Povedati hočem, da sem bil tam srečen.

Pravzaprav morda nisem bil še nikoli srečnejši kot nekega zlatega poletnega dne v Balmoralu: 30. avgusta 1997.

V graščini smo bili en teden. Nameravali smo ostati še teden dni. Tako kot preteklo leto, tako kot leto prej. Balmoral je bil sam po sebi mikrosezonski dvotedenski premor v Škotskem višavju, ki je obeleževal prehod iz vrhunca poletja v začetek jeseni.

Tam je bila tudi babi. Kaj pa drugega. V Balmoralu je preživel večino vsakega poletja. In dedek. In Willy. In ati. Vsa družina razen mamice, saj ni več spadala v družino. Ušla je ali pa so jo vrgli ven, odvisno od tega, ko ga si vprašal, čeprav nisem

nikoli vprašal nikogar. Kakor koli že, bila je na počitnicah neke druge. V Grčiji, je rekel nekdo. Ne, na Sardiniji, je rekel nekdo drug. Ne, ne, je vskočil tretji, tvoja mama je v Parizu! Mogoče je to rekla mamica sama. Ko je telefonirala malo prej tistega dne, da bi malo poklepetala? Na žalost spomin leži z milijoni drugih na drugi strani visokega miselnega zidu. Kako grozen, mučen občutek je, če veš, da je tam, takoj na drugi strani, le nekaj centimetrov stran – ampak zid je vedno previsok, predebel. Ni ga mogoče preplezati.

Podobno je veljalo za stolpiče Balmorala.

Kjer koli je že bila mamica, je bila po mojem razumevanju s svojim novim prijateljem. To besedo so uporabljali vsi. Ne s fantom, ne z ljubimcem. S prijateljem. Tip je bil kar vred, sem pomislil. Z Willyjem sva ga ravno spoznala. Pravzaprav sva bila z mamico nekaj tednov prej, ko ga je ona spoznala, v Saint-Tropezu. Super smo se imeli, mi trije, in stanovali smo v vili nekega starega možakarja. Bilo je veliko smeha in norenja, kar je bilo običajno, kadar smo bili skupaj, čeprav je bilo tiste počitnice to še izrazitejše. Nebeško je bilo vse v zvezi s tistim izletom v Saint-Tropez. Vreme je bilo prečudovito, hrana je bila okusna, mamica se je smehljala.

Najboljša od vsega pa sta bila vodna skuterja.

Čigava sta bila? Ne vem. Živo pa se spomnim, kako sva se z Willyjem vozila z njima do najglobljšega dela zaliva, delala kroge in čakala, kdaj bodo prišli veliki trajekti. Njihove grozozanske vodne brazde sva uporabljala kot klančine za skoke v zrak. Ne vem, kako to, da nisva bila ob glavo.

Ali se je mamičin prijatelj prvič pojavil po najini vrnitvi s pustolovščine na vodnih skuterjih? Ne, verjetneje se je tik pred njo. *Zdravo, gotovo si Harry.* Vranje črni lasje, usnjata zagorela koža, koščeno bel nasmeh. *Kako ste kaj danes? Moje ime je bla bla.* Ogovarjal naju je, ogovarjal je mamico. Še zlasti mamico. Očitno mamico. Njegove oči so se zaoblile v rdeči srci.

Bil je predrzen, nedvomno. Po drugi strani pa kar prijazen. Mamici je dal darilo. Diamantno ogrlico. Videti je bilo, da ji je všeč. Pogosto jo je nosila. Potem je zbledel iz moje zavesti.

Da je le mamica srečna, sem rekel Willyju, ki je dejal, da je enakega mnenja.

| 2. |

ODHOD IZ SAINT-TROPEZA, obsijanega s soncem, v Balmoral, ki je bil v senci oblakov, je bil sistemski šok. Šoka se bežno spomnim, čeprav se ne spomnim kaj dosti drugega o našem prvem tednu v graščini. Kljub temu lahko skoraj jamčim, da je bil prebit večinoma na prostem. Moja družina je živela za bivanje na prostem, še posebno babi, ki je postala razdražena, če ni vsak dan vsaj eno uro dihala svežega zraka. Ne morem pa si priklicati pred oči tistega, kar smo počeli na prostem, kar smo govorili, nosili, jedli. Obstajajo poročila, da smo pluli s kraljevsko jahto od otoka Wight do graščine, kar je bila zadnja plovba jahte. Sliši se fino.

V spominu pa se mi je zelo podrobno ohranilo okolje. Gosti gozdovi. Hrib, ki ga je obglodala srnjad. Reka Dee, ki se vije skozi Škotsko višavje. Lochnagar, ki se dviguje nad nami, venomer oškropljena s snegom. Pokrajina, geografija, arhitektura, tako deluje moj spomin. Datumi? Oprostite, moral jih bom preveriti. Pogovor? Potrudil se bom po najboljših močeh, ampak ne dam nobenih ustnih zagotovil, še zlasti v zvezi z devetdesetimi ne. Če pa me vprašate o katerem koli kraju, na katerem sem bil – naj bo to grad, pilotska kabina, učilnica, slavnostna dvorana, spalnica, palača, vrt, pivnica –, ga bom opisal z žeblički za pritrditev preproge vred.

Zakaj moj spomin tako razporeja doživetja? Zaradi genetike? Kakšne travme? Kakšne frankensteinovske kombinacije

oboje? Je kriv vojak v meni, ki ocenjuje vsak prostor kot morebitno bojišče? Je kriva moja zapečarska narava, ki se upira prisilnemu nomadskemu življenju? Kakšna nagonska bojazen, da je svet pravzaprav labirint in da se ne smeš nikoli znajti v labirintu brez zemljevida?

Ne glede na razlog je moj spomin takšen, kakršen je; počne, kar počne, zbira in postavlja tako, kot se mu zdi primerno, in v tem, kar se spomnim in kako se tega spomnim, je prav toliko resnice kot v tako imenovanih objektivnih dejstvih. Stvari, kot so kronologija ter vzroki in posledice, so pogosto zgolj zgodbe, ki si jih pripovedujemo o preteklosti. *Preteklost nikoli ni mrtva. In tudi pretekla ne.* Ko sem nedolgo tega našel ta navedek na spletni strani brainyquote.com,² mi je vzelo sapo. Pomislil sem: Kdo, *hudika*, je Faulkner? In kako je v sorodu z nami, Windsorji?

Skratka: Balmoral. Ko zaprem oči, vidim glavni vhod, sprednja okna s paneli, ogromno preddverje in tri sivo-črne pikaste granitne stopnice, ki vodijo do velikanskih vhodnih vrat iz hrasta v barvi viskija, pogosto podprtih s težkim kamnom za kegljanje na ledu, da ostanejo odprta, in ob katerih pogosto stražari lakaj v rdeči uniformi. Znotraj pa prostorno dvorano in njena bela kamnita tla iz sivih zvezdastih plošč, ogromen kamin s prelepo polico iz umetelno izrezljanega temnega lesa, na eni strani nekakšno gospodinjsko sobo in na levi ob visokih oknih kavlje za ribiške palice, sprehajalne palice, gumijaste ribiške škornje in težke dežne plašče – za številne dežne plašče, saj je lahko poletje mokro in hladno po vsej Škotski, v tem sibirskem kotičku pa je strupeno mrzlo. Sledijo svetlo rjava lesena vrata, ki vodijo na hodnik s škrlatno preprogo, in zidovi s tapetami kremne barve z vzorcem zlate jate, izbočenim kot braillova pisava, potem pa številne sobe na hodniku, vsaka s svojim namenom, na primer za sedenje ali branje, gledanje televizije ali pitje čaja, s posebnim

2 | *The past is never dead. It's not even past.*

prostorom za paže, od katerih sem jih številne imel rad kot prismojene strice. Nazadnje pa še glavna sobana graščine, zgrajena v devetnajstem stoletju, skoraj na kraju neke druge graščine iz štirinajstega stoletja, le nekaj rodov stran od nekega drugega princa Harryja, ki se je znašel v izgnanstvu, potem pa se vrnil in uničil vse in vsakogar na vidiku. Moj daljni sorodnik. Moja sorodna duša, bi trdili nekateri. Če nič drugega, moj soimenjak. Rodil sem se 15. septembra 1984 in bil krščen za Henryja Charlesa Alberta Davida Walesa.

Ampak že od prvega dneva naprej so me vsi klicali Harry.

Sredi glavne sobane je veličastno stopnišče. Razteza se v širokem loku, je spektakularno in le redko uporabljeno. Kadar se je babi odpravila gor v svojo spalnico v drugem nadstropju z valizanskimi ovčarji za petami, je raje šla z dvigalom.

Z njim so raje šli tudi valizanski ovčarji.

Če greš ob babičinem dvigalu skozi par škrlatno rdečih salonskih vrat in po zelenih karirastih tleh, prideš do manjšega stopnišča s težko železno ograjo, ki vodi v drugo nadstropje, kjer stoji kip kraljice Viktorije. Kadar sem šel mimo, sem se ji vsakič priklonil. *Vaše veličanstvo!* Enako je počel Willy. Naročili so nama, da se morava prikloniti, ampak to bi naredil v vsakem primeru. »Babica Evrope« se mi je zdela strašno zanimiva, in to ne samo zato, ker jo je oboževala babi, niti ne zato, ker me je ati nekoč hotel poimenovati po njenem možu. (Mami mu je to preprečila.) Viktorija je poznala veliko ljubezen, neizmerno srečo – ampak njeno življenje je bilo tako rekoč tragično. Njen oče, princ Edvard, vojvoda Kent-ski in Strathearnski, naj bi bil sadist, ki ga je spolno vzburljal pogled na vojake, ki jih bičajo, njen ljubi mož Albert pa ji je umrl pred očmi. Poleg tega jo je med dolgo samotno vladavino ob osmih priložnostih osemkrat ustrelilo sedem različnih podložnikov.

Tarče ni zadela niti ena krogla. Nič ni moglo podreti Viktorije.

Onkraj Viktorijinega kipa se začne zapletati. Vrata postanejo enaka, sobe povezane. Zlahka se izgubiš. Če si odprl napačna vrata, si lahko presenetil atija, ki mu je osebni služabnik pomagal pri oblačenju. Še huje je bilo, če si pritaval noter, medtem ko je delal stoji na glavi. Vaje mu je predpisal fizioterapevt in bile so edino učinkovito zdravilo za stalno bolečino v njegovem vratu in hrbtu. Po večini zaradi starih poškodb pri igranju pola. Delal jih je vsak dan, zgolj v boksaricah, naslonjen na vrata ali viseč na drogu kot kakšen spreten akrobat. Že če si položil na kljuko en sam prst, si ga zaslišal, kako moleduje na drugi strani: *Ne! Ne! Ne odpiraj! Prosim, zaboga, ne odpiraj!*

Balmoral ima petdeset sob, od katerih je bila ena predeljena zame in Willyja. Odrasli so ji pravili otroška soba. Willy je imel večjo polovico z zakonsko posteljo, kar velikim umivalnikom, omaro z vrati, v katerih je bilo ogledalo, lepo okno s pogledom na zaprto dvorišče, vodnjak in bronast kip srnjaka. Moja polovica sobe je bila precej manjša, manj razkošna. Nikoli nisem vprašal, zakaj. Ni mi bilo mar. Ni pa mi bilo niti treba vprašati. Willy, ki je bil dve leti starejši od mene, je bil prestolonaslednik, jaz pa sem bil rezerva.

Tako o naju niso govorili samo novinarji – čeprav je bilo vsekakor krivo tudi to. Izraza so pogosto uporabljali ati in mamica in dedi. In celo babi. Prestolonaslednik in rezerva – pri izrazih ni bilo nobenega obsojanja, vendar tudi nobenega dvoumja. Bil sem senca, podpora, pomožni načrt. Na svet sem prišel, če bi se Willyju kaj zgodilo. Bil sem poklican, da bi zagotavljal pomoč, razvedrilo, sprostitvev in po potrebi kakšen rezervni del. Mogoče ledvico. Transfuzijo krvi. Kanček kostnega mozga. To so mi dali izjemno jasno vedeti že na samem začetku življenjske poti, v nadaljevanju pa so to redno utrjevali. Star sem bil dvajset let, ko sem prvič izvedel zgodbo o tem, kaj je ati domnevno rekel mamici na dan mojega rojstva: *Odlično! Zdaj si mi dala prestolonaslednika in rezerva*

vo – moje delo je končano. Šala. Baje. Po drugi strani pa naj bi le nekaj minut po tem humornem vložku ati odšel na zmenek s svojim dekletom. Tako. V vsaki šali je nekaj resnice.

Nisem zameril. O tem nisem imel nobenega mnenja, o ničemer v zvezi s tem. Nasledstvo je bilo kot vreme ali položaj planetov ali menjavanje letnih časov. Kdo si je imel čas beliti glavo s stvarmi, ki so tako nespremenljive? Kdo bi se obremenjeval z bremeni zabetonirane usode? To, da si Windsor, je pomenilo, da moraš ugotoviti, katere resnice so brezčasne, potem pa jih pregnati iz misli. To je pomenilo sprejeti vase osnovne dejavnike svoje identitete, nagonsko vedeti, kdo si, kar je bilo vedno stranski proizvod tistega, kar nisi.

Nisem bil babi.

Nisem bil ati.

Nisem bil Willy.

Bil sem tretji v vrsti.

Vsi fantje in vsa dekleta si vsaj enkrat predstavljajo, da so principi oziroma princeze. Zato, rezerva gor ali dol, sploh ni bilo tako slabo dejansko *biti* princ. Še več: ali ni to, da odločno stojiš ob strani ljudem, ki jih imaš rad, definicija časti?

Ljubezni?

Na primer to, da se prikloniš Viktoriji, ko greš mimo?

| 3. |

OB MOJI SOBI JE BILA nekakšna okrogla dnevna soba. Okrogla miza, stensko ogledalo, pisalna miza, kamin z oblazinjenim obrobkom. Marmornata umivalnika sta bila podobna prototipoma prvih umivalnikov, izdelanih na svetu. Vse v Balmoralu je bilo staro ali pa narejeno tako, da je bilo videti takšno. Graščina je bila igrišče, lovska koč, vendar tudi oder.

V kopalnici je izstopala kad z nogami v obliki krempljev, in celo voda, ki je brizgala iz njenih pip, se je zdela stara. Ne

v slabem smislu. Stara kot jezero, pri katerem je Merlin pomagal Arturju najti čarobni meč. Rjavkasta tekočina, podobna šibkemu čaju, je pogosto vznemirjala goste ob koncu tedna. *Oprostite, ampak kaže, da je nekaj narobe z vodo na mojem veceju.* Ati se je vsakič nasmehnil in jim zagotovil, da ni z vodo nič narobe. Prav nasprotno, v škotski šoti je bila prečiščena in osladkana. *Voda priteče naravnost s hriba in izkusili boste enega od največjih užitkov v življenju – škotsko kopel.*

Odvisno od tega, kaj vam je všeč, je bila lahko škotska kopel ledeno mrzla ali vroča kot čaj; pipe po vsej graščini so bile dobro nastavljene. Zame se je le malo užitkov lahko kosalo z namakanjem v zelo vroči vodi, še zlasti med upiranjem pogleda skozi okna v obliki rež, kjer so nekoč stražili lokostrelci, kot sem si domišljjal. Pogledal sem navzgor proti zvezdnatemu nebu ali navzdol proti zagrajenim vrtovom in si predstavljal, kako lebdim čez veliko zelenico, ki je bila zaradi bataljona vrtnarjev gladka in zelena kot miza za biljard. Bila je tako brezhibna, vsaka bilka je bila tako natančno pokošena, da naju je z Willyjem pekla vest, kadar sva hodila po njej, kaj šele se peljala s kolesom. Ampak to sva vseeno počela, in to ves čas. Nekega dne sva po zelenici lovila sestrično. Bila sva na štirikolesniku, sestrična pa je sedela na gokartu. Bilo je zelo zabavno vse do njenega čelnega trčenja v zeleno ulično svetilko. Noro naključje – v edino ulično svetilko v krogu tisoč kilometrov. Vreščali smo od smeha, čeprav se je ulična svetilka, ki je bila še pred kratkim drevo v enem od bližnjih gozdov, gladko prelomila in padla nanjo. Sestrična je imela srečo, da se ni hudo poškodovala.

30. avgusta 1997 nisem prav dolgo gledal zelenice. Z Willyjem sva hitro opravila večerno kopel, skočila v pižamo in se željno namestila pred televizor. Prišla sta lakaja s pladnjema, obloženima s krožniki, ki so bili pokriti s srebrnimi kupolastimi pokrovi, t. i. klošami. Lakaja sta odložila pladnja na lesena

podstavka, potem pa zbijala šale z nama tako kot vedno in nama zaželela dober tek.

Lakaja, kostni porcelan – zveni gosposko in najbrž je bilo res, ampak pod imenitnimi kupolastimi pokrovi je bila samo otroška hrana. Panirane ribje palčke, mesna pita s pire krompirjem, pečen piščanec, zeleni grah.

Pridružila se nama je Mabel, najina varuška, ki je bila nekoč tudi očetova. Medtem ko smo se basali, smo slišali atija, kako klama mimo v natikačih na poti iz kopeli. V rokah je imel svoj »sprejemnik«, kakor je pravil svojemu prenosnemu CD-predvajalniku, na katerem je med namakanjem rad poslušal svoje »zgodbe«. Ati je bil točen kot ura, zato smo vedeli, da je blizu osme, ko smo ga zaslišali na hodniku.

Pol ure pozneje smo zaslišali prve zvoke odraslih, ki se odpravljajo na večerno selitev v spodnje prostore, potem pa prve blejajoče note spremljevalnih dud. Naslednji dve uri so bili odrasli ujetniki v Obedovalni temnici, prisiljeni so bili sedeti okrog dolge mize, prisiljeni s priprtimi očmi gledati drug drugega v temnem mraku namiznih svečnikov, ki jih je oblikoval princ Albert, prisiljeni držati se ravno, kot bi požrli kol, pred porcelanastimi krožniki in kristalnimi kelihi, ki jih je osebje postavilo z matematično natančnostjo (uporabljalo je merilne trakove), prisiljeni brskati po prepeličjih jajcih in velikem robcu, prisiljeni klepetati tja v tri dni, stlačeni v svojo najimenitnejšo opravo. Večerno obleko, trde črne čevlje, oprijete hlače iz škotskega kara. Mogoče celo kilte.

Pomislil sem: Kako peklenško je biti odrasel!

Ati se je ustavil na poti na večerjo. Zamujal je, vendar je teatralno privzdignil kupolasti pokrov – *njami, ko bi vsaj jaz dobil to pred sabo!* – in na dolgo povohal tisto pod njim. Kar naprej je ovohaval stvari. Hrano, vrtnice, najine lase. Gotovo je bil v kakšnem drugem življenju krvosledec. Mogoče je tako dolgo vohal zato, ker je bilo težko zavohati kar koli ob njegovem osebem vonju. *Eau Sauvage*. S parfumom si je

močno natrl lica, vrat, srajco. Imel je cvetlični vonj s pridihom nečesa ostrega, kot je poper ali smodnik, in izdelan je bil v Parizu. Tako je pisalo na steklenički. Ob čemer sem pomislil na mamico.

Ja, Harry, mamica je v Parizu.

Njuna razveza je postala pravnomočna pred skoraj natančno enim letom. Skoraj do dneva natančno.

Bodita pridna, fanta.

Bova, ati.

Ne ostanita pokonci predolgo.

Odšel je. Njegov duh je ostal.

Z Willyjem sva pojedla večerjo, še malo gledala televizijo, potem pa se pred odhodom v posteljo lotila svojih običajnih vragolij. Sedla sva na zgornjo stopnico stranskega stopnišča in prisluškovala odraslim v upanju, da bova slišala kakšno žgečkljivo besedo ali šalo. Tekala sva gor in dol po dolgih hodnikih pod pozornimi očmi desetih glav mrtvih jelenov. Na neki točki sva naletela na babičinega dudarja. Skuštran možakar hruškaste postave z divjimi obrvmi in kiltom iz tvida je šel povsod, kamor je šla babi, saj je ta tako kot Viktorija oboževala zvok dud, čeprav naj bi jim Albert pravil »neznosno glasbilo«. Poleti v Balmoralu je babi želela, da ji dudar igra, ko se je zbujala in ko je odhajala na večerjo.

Njegovo glasbilo je bilo podobno pijani hobotnici, le da so imele povešene lovke vrezane črte srebrnkaste in temne mahagonijeve barve. Zadevščino sva že videla, velikokrat, ampak tistega večera nama je rekel, da se je lahko dotakneva. Jo preizkusiva.

Res?

Dajta.

Iz dud nisva mogla izvabiti nič drugega kot nekaj smešnih piskov. Preprosto nisva imela dovolj sape. Dudar pa je imel prsni koš v velikosti soda za viski. V njegovih rokah so dude stokale in cvilile.

Zahvalila sva se mu za učno uro in mu zaželela lahko noč, potem pa sva se vrnila v otroško sobo, kjer je Mabel nadzorovala ščetkanje zob in umivanje obraza. Sledila je postelja.

Moja je bila visoka. Moral sem skočiti nanjo, potem pa sem se zakotalil v njeno pogreznjeno sredino. Zdelo se je, kot da plezam na knjižno omaro, potem pa se zvrnem v ozek jarek. Posteljina je bila čista, sveža, v različnih odtenkih bele. Alabastrne rjuhe. Kremaste odeje. Rumenkasto bela posteljina pregrinjala. (Veliko jih je imelo žig ER, *Elizabeth Regina*, kraljica Elizabeta.) Vse je bilo napeto kot boben, tako strokovno poglajeno, da si brez težav opazil vse zakrpane stoletne luknje in raztrganine.

Rjuhe in odeje sem si potegnili do brade, saj nisem maral teme. Ne, ni res, temo sem sovražil. Tudi mamica jo je sovražila, sama mi je povedala. To sem podedoval po njej, sem pomislil, skupaj z njenim nosom, njenimi modrimi očmi, njeno ljubeznijo do ljudi, njenim sovraštvom do domišljavosti in zlaganosti in vsega gosposkega. Vidim se pod tistimi odejami, kako strmim v temo, poslušam tleskajoče žuželke in skovikajoče sove. Sem si domišljal, da ob zidovih drsijo postave? Ali sem v pas svetlobe na tleh, ki je bil vedno tam, strmel zato, ker sem vedno vztrajal, da morajo biti vrata priprta? Koliko časa je minilo, preden me je zmanjkalo? Z drugimi besedami, koliko mojega otroštva je ostalo in koliko sem ga cenil, ga okušal, preden sem se omotičen zavedel ...

Ati?

Stal je ob robu postelje s pogledom, uprtim navzdol. Zaradi svoje bele domače halje se je zdel podoben duhu v kakšni gledališki igri.

Ja, ljubček.

Napol se je nasmehnil in odmaknil pogled.

Soba ni bila več temna. Niti ni bila svetla. Bila je nekakšnega nenavadnega vmesnega odtenka, skoraj rjavkasta, skoraj kot voda v prastari kadi.

Čudno me je pogledal, kakor me ni še nikoli. S ... strahom?
Kaj je, ati?

Sedel je na rob postelje. Položil mi je roko na koleno.
Ljubček, mamica je imela prometno nesrečo.

Spomnim se, da sem pomislil: Prometno nesrečo ... Okej.
Ampak z njo je vse v redu, ne? Je tako?

Živo se spomnim, kako me je spreletela ta misel. In spomnim se, kako potrpežljivo sem čakal, da bo ati potrdil, da je z mamico res vse v redu. In spomnim se, da tega ni naredil.

Potem se je v meni nekaj zganilo. Začel sem tiho moledovati atija, boga ali oba: *Ne, ne, ne.*

Ati je povetil pogled proti gubam starih posteljnih pregriinjal in odej in rjuh. *Zapletlo se je. Mamica je bila hudo ranjena in odpeljali so jo v bolnišnico, ljubček.*

Vedno me je klical »ljubček«, zdaj pa me je presenetljivo velikokrat poklical tako. Njegov glas je bil mehak. Kazalo je, da je v šoku.

Aha. V bolnišnico?

Ja. S poškodbo glave.

Je omenil paparace? Je rekel, da so jo lovili? Mislim, da ne. Ne morem priseči, ampak verjetno ne. Novinarji so tako zelo nadlegovali mamico in vse, da jih ni bilo treba omeniti.

Še enkrat sem pomislil: Poškodovana ... ampak z njo je vse v redu. Odpeljali so jo v bolnišnico, glavo ji bodo spravili v red in odšli jo bomo obiskat. Danes. Najkasneje nocoj.

Trudili so se, ljubček. Žal se ni izvlekla.

Besede mi ostajajo v glavi kot puščice v tarči. Tako se je izrazil, to vem zagotovo. *Ni se izvlekla.* Potem pa je na videz vse obstalo.

Nisem prav povedal. Ne *na videz*. Prav nič ni bilo *na videz*. Vse je opazno, zagotovo, dokončno obstalo.

V spominu mi ni ostalo nič od tistega, kar sem mu rekel v nadaljevanju. Mogoče nisem rekel ničesar. S presenetljivo

jasnostjo se spomnim samo, da nisem jokal. Potočil nisem niti ene solze.

Ati me ni objel. Že v običajnih razmerah mu izkazovanje čustev ni šlo najbolj od rok. Kako bi lahko pričakovali od njega, da bi jih pokazal v takšni krizi? Je pa njegova roka še enkrat padla na moje koleno in rekel je: *Vse bo še v redu.*

To je bilo kar težko zanj. Očetovsko, optimistično, prijazno. In tudi zelo neresnično.

Vstal je in odšel. Ne spomnim se, kako sem vedel, da je že bil v drugi sobi, da je že povedal Willyju, ampak vedel sem.

Ležal sem oziroma sedel. Nisem vstal. Nisem se okopal, nisem odšel lulat. Nisem se oblekel. Nisem poklical Willyja ali Mabel. Po večdesetletnem trudu, da bi obnovil tisto jutro, sem prišel do neizbežnega sklepa: gotovo sem ostal v sobi, ne da bi kaj rekel, ne da bi koga videl, do točno devete ure zjutraj, ko je zunaj začel igrati dudar.

Želim si, da bi se spomnil, kaj je igral. Ampak mogoče ni pomembno. Pri dudah ne gre za melodijo, ampak za zvok. Glasbilo je staro več tisoč let in narejeno je za krepitev tistega, kar je že v srcu. Če si pri volji za zafrkavanje, si ob dudah še bolj. Če si jezen, ti ob dudah kri še bolj zavre. In če žaluješ, čeprav si star dvanajst let in ne veš, da žaluješ – morda pa še *posebno*, če ne veš –, te lahko dude spravijo ob pamet.

| 4. |

BILA JE NEDELJA. Zato smo tako kot vedno odšli k maši.

Cerkev Crathie Kirk. Granitni zidovi, velika streha iz škotskega bora, vitraji, ki jih je cerkvi več desetletij prej podarila Viktorija, mogoče zato, da bi se spokorila za vznemirjenje, ki ga je povzročila, ker je hodila tja k bogoslužju. Nekaj v zvezi z vodjo anglikanske cerkve pri bogoslužju v škotski cerkvi – povzročalo je razburjenje, ki ga nisem nikoli razumel.

Videl sem fotografije, na katerih vstopamo v cerkev tistega dne, ampak ne priključijo mi nobenega spomina. Ali je duhovnik kaj rekel? Je vse skupaj še poslabšal? Ali sem ga poslušal ali pa sem strmel v zadnjo stran klopi in razmišljal o mami?

Na poti nazaj v Balmoral, do koder sta bili dve minuti vožnje, so predlagali, naj se ustavimo. Pred sprednjimi vrati so se že vse jutro zbirali ljudje in nekateri so začeli puščati predmete. Plišaste živali, rože, sožalne kartice. Morali bi jim posvetiti nekaj pozornosti.

Ustavili smo se, izstopili. Videl nisem nič drugega kot matrico barvnih pik. Rože. Še več rož. Slišal nisem drugega kot ritmično šklocanje z druge strani ceste. Novinarji. Segel sem proti očetovi roki, za uteho, potem pa se preklel, ker je gib sprožil eksplozijo šklocanja.

Dal sem jim prav tisto, kar so hoteli. Čustva. Dramo. Boležino.

Pritiskali so in pritiskali in pritiskali.

| 5. |

NEKAJ UR POZNEJE je ati odpotoval v Pariz. V spremstvu mamičinih sester, tete Sarah in tete Jane. Morali so izvedeti več o nesreči, je nekdo rekel. In morali so urediti vse potrebno za vrnitev mamičinega trupla.

Trupla. Ljudje so kar naprej uporabljali to besedo. Bila je udarec v grlo in nesramna laž, saj mamica ni bila mrtva.

To je bilo moje nenadno spoznanje. Ker nisem imel drugega dela razen pohajanja po graščini in pogovarjanja s samim seboj, se je v meni zakoreninil sum, ki je postal trdno prepričanje. Vse skupaj je bila zvijača. In za spremembo si je niso izmislili ljudje okrog mene ali novinarji, ampak mamica. *Njeno življenje je nesrečno, preganjajo jo, nadlegujejo, lažejo o njej,*

lažejo njej. Zato je uprizorila nesrečo, da bi odvrnila pozornost od sebe in zbežala.

Spoznanje mi je vzelo sapo, olajšano sem zavzdihnil.

Seveda! Vse je ukana, da bi lahko zaživela znova! Nedvomno pravkar najema stanovanje v Parizu ali razporeja sveže rože v svoji skrivaj kupljeni brunarici nekje visoko v švicarskih Alpah. Kmalu, kmalu bo poslala pome in po Willyja. To je jasno kot beli dan! Zakaj nisem tega sprevidel že prej? Mamica ni mrtva! Skriva se!

Počutil sem se precej bolje.

Potem se je pritihotapil dvom.

Čakaj malo! Mamica nama tega že ne bi naredila. Te neizrek-ljive bolečine že ne bi dopustila, kaj šele povzročila.

Znova preskok na olajšanje: Ni imela izbire. Druge možnosti za svobodo ni imela.

Pa spet dvom: Mamica se ne bi skrivala, prevelika borka je.

Pa olajšanje: Tako se ona bori. Vrnila se bo. Mora se vrniti. Čez dva tedna imam rojstni dan.

Ampak najprej so se vrnilo ati in teti. O njihovi vrnitvi so poročali na vseh televizijskih programih. Svet je gledal, ko so stopili na asfalt letalskega oporišča Northolt. Neki kanal je prihodu celo dodal glasbo: nekdo je žalostno pel psalm. Z Willyjem nisva smela biti pred televizorjem, ampak mislim, da sva ga slišala.

Naslednjih nekaj dni je minilo v vakuumu, nihče ni rekel ničesar. Vsi smo ostajali skriti v graščini. Bilo je, kot bi bili v kripti, le da takšni, v kateri vsi nosijo oprijete hlače iz škotskega kara ter se držijo običajnih postopkov in urnikov. Če je že kdo govoril o čemer koli, ga nisem slišal. Slišal sem samo en glas, tistega, ki je drdral v moji glavi in se prepiral sam s sabo.

Ni je več.

Ne, skriva se.

Mrtva je.

Ne, dela se mrtvo.